

FTAXP 02.11.21

Б.К. Сақтаганов¹
¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)

**ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ХОРЕОГРАФИЯ АКАДЕМИЯСЫ
СТУДЕНТТЕРІНІҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ДАМУЫНЫҢ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ**

Аннотация

Мақалада студенттердің креативті ойлауын дамыту мәселелері туралы шетелдік және отандық ғалымдардың ғылыми зерттеулері қарастырылған. Студент тұлғасының интеллектуалдық белсенділігінің деңгейлеріне сипаттама беріледі. Қазақ ұлттық хореография академиясында оқыту барысында студенттердің шығармашылық іс-әрекетпен айналысуына жағдай жасау мүмкіндіктері қарастырылады.

Кілт сөздер: *креативтілік, психология, шығармашылық, ойлау, мотивация, интеллектуалдық, когнитивтік.*

B.K. Saktaganov¹
¹Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)

**PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF
CREATIVE THINKING OF STUDENTS OF KAZAKH
NATIONAL ACADEMY OF CHOREOGRAPHY**

Annotation

The article examines the research approaches of foreign and domestic psychologists to the problem of creative thinking of students. Characteristics of the levels of intellectual activation of personality are given. The possibility of creation of conditions for creative activity in the process of teaching students in the Kazakh National Academy of Choreography is considered.

Key words: *creativity, psychology, creativity, thinking, motivation, intellectual, cognitive*

Б.К. Сактаганов¹

*¹Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ КАЗАХСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ ХОРЕОГРАФИИ

Аннотация

В статье рассматриваются исследовательские подходы зарубежных и отечественных психологов к проблеме креативного мышления студентов. Дается характеристика уровней интеллектуальной активизации личности. Рассматривается возможность создания условий для творческой деятельности в процессе обучения студентов Казахской национальной академии хореографии.

Ключевые слова: *креативность, психология, творчество, мыслить, мотивация, интеллектуальный, когнитивный.*

Қазіргі заманда шығармашыл тұлға қоғам дамуының барлық кезеңдерінде өте қажетті болып отыр. Аз ғана уақыт ішінде болатын адам өміріндегі өзгерістер, одан кез-келген өзгерістерге дайын болатын өнімді және шығармашыл қасиеттерді талап етеді. Сондықтан үнемі өзгертін жағдайларға бейімделу және оны дұрыс қабылдау үшін, адам өзінің шығармашылық қуатын белсендіруі керек. Бұл кезде оқытудың дәстүрлі қалыптасқан жүйесіне тән өнімділік пен тұлға дамуының креативті жүйесіне қоғам талабының өсуі арасындағы карама-қайшылық пайда болады.

Мемлекеттік білім беру стандарты шеңберінде студенттердің өзіндік оқу іс-әрекетінің үлесін көбейту арқылы жоғары білім беруді реформалауда Қазақ ұлттық хореография академиясы студенттерінің креативті ойлауын дамытуға психологиялық мүмкіндік туғызу мәселелері бүгінде ерекше өткір қойылып отыр.

Қарым-қатынасты оқыту міндеттері қатарында заманауи педагогикалық-психологиялық пәндерді оқыту бірте-бірте студенттердің креативті ойлауын дамытуға бағыттталып келеді. Бұл студенттердің шығармашылық мүмкіндіктерін белсендіруге себебін тигізетін және мүмкіндік беретін мәселелік тапсырмалары бар, оларға бағытталған оқыту үрдісінің бір формасы ретінде қарастырылуы мүмкін.

Креативтілік түсінігі бұл – тура шешімдердің тосыннан пайда болуы, креативті үрдісіне оны жақтаушылар дербестіктен бас тартады. Бұндай тұғырға тағы бір дәлел когнитивтік теорияның «тума құрылымымен» аяқталады. Мысалы, Н.Хомский тілдік күзiреттілік адамдық тілдің тума құрылымында дамиды дейді және

адам интеллектісінің барлық формасы мен когнитивтік қызметі математикалық, музыкалық және арнайы интеллектіні қосу негізінде жатыр деп тұжырымдайды [1].

Креативті ойлауды дамытуға студенттің тұлғалық ерекшелігі, сондай-ақ эмоциялық және мотивациялық факторлар өз ықпалын тигізеді. Сонымен бірге қазіргі уақытта жалпы психологиялық ғылымда креативтіліктің мотивациялық сипаттамасына қатысты бірегей анықтама жасалған жоқ. Бір зерттеушілер креативті адам өз мүмкіндіктеріне сай болып, іс-әрекеттің жаңа түрлерін игере отырып, өзін жақсы жағынан жүзеге асыруға тырысады деп болжайды. Басқалары студенттің креативті қабілетінің мотивациясы тәуекелге ұмтылуға, өзінің мүмкіндігінің шегін тексеруге негізделген деп есептейді.

Ресей психологы Т.В.Галкина өз зерттеулерінде шынайы идея креативті міндеттерді шешудің бірінші кезеңінде емес, оларды шешу барысында келеді деген шешімді бекітті. Олар шығармашылық қабілет қалыптасуы тиіс, содан кейін барып ол өзін көрсетуге мүмкіндік алатынын дәлелдеді. Сөйлеу-ойлау креативтілігін ынталандыру студентте шығармашылық шынайы жауап құру жолымен жасалуы мүмкін және бұл төмен креативті адамдардың өнімділігіне үлкен дәрежеде ықпалын тигізеді [2, 56-58 б.].

Ресей психологтары мен педагогтарының жүйелік-бағытталушылық зерттеулерінде шығармашылық іс-әрекет креативті парадигмалар жүйесінің жеке тұлғалық, реттеушілік-қатынастық және нәтижелік талдауында анық және кәсіби ашылатыны туралы қорытындыны кездестіруге болады.

Мысалы, Б.Ф.Ломов психикалық құбылыстар жүйесі көп деңгейлі және иерархиялық түрде құрылады деп ұсынады. Ол әртүрлі қызметтік қасиеттері бар бірқатар жүйелерді құрайды. Олардың ішінде үш негізгі өзара байланысты жүйе: таным қызметі жүзеге асатын когнитивті; іс-әрекет пен мінез-құлықты реттеуді қамтамасыз ететін реттеушілік; адамның басқа адамдармен қатынас үрдісін қалыптастыратын және жүзеге асыратын қарым-қатынастықты бөліп көрсетеді [3, 106 б.].

Оқытушы іс-әрекеті студенттердің креативті ойлауын дамытуға мәнді ықпал етеді, өйткені ақырғы нәтижеде білімде және дара шеберлікте дамушы нәтижені қамтамасыз ете алмайды, ал олардың жүзеге асуы жеке тұлға қабілеттерінің дамуында. Бұл креативті ойлаудың құндылығын тану, қоршағандардың ынтасына оқушы сезімталдығын дамыту, нысандар мен идеяларға еркін кірісу, креативті үрдіс туралы нақты ақпарат беру шеберлігі, сынилықты дамыту, бірақ сыншылдықты емес, өзін-өзі құрметтеуді марапаттау,

бағалау алдындағы қорқынышты жою және т.б. болып табылады.

Ғалымдар оқытушы іс-әрекетінде студенттердің креативті қабілеттерінің дамуына теріс ықпал ететін факторларды: конформизмге мәжбүрлеу, беделділік құрылым және беделді орта, оқытушы бірбеткейлігі, мазақ ету мен күлудің пайда болуы, қатаң бағалау, жетістікке бағытталу, дивергентті ойлауы дамыған жеке тұлғаға өшпенділік деп бөледі.

Өзінің эксперименттік жұмыстарында Д.Б.Богоявленская шығармашылықтың бірегейлігін көрсетеді. Оның пікірінше, бұл бірегейлік олардың бірлігінде шығармашылықты тұлғаның танымдық және мотивациялық сипаттамасы арқылы көрінетін интеллектуалдық белсенділік болып табылады. Ол тұлғаның интеллектуалдық белсенділігінің үш деңгейін: стимулдық-өнімділікті, эвристикалық және креативті бөліп көрсетеді [4, 96 б.].

Стимулдық-өнімділікті немесе енжар деңгей. Бұл деңгейдің интеллектуалдық белсенді өкілдері, қызу және ерікті жұмыс жасай отырып, бірақ алғашқы табылған әрекет тәсілі диапазонында қалады. Олардың іс-әрекетінде бастамашылық болмайды. Ол әр кезде қайта бастайды.

Эвристикалық деңгей. Интеллектуалдық белсенділіктің аталған деңгейі бар оқушылар сыртқы факторлардың ыңғайланбауы, қанағаттанбау ретінде іс-әрекет нәтижесін субъективті бағаланбай-ақ интеллектуалдық бастаманың сол және басқа деңгейінде пайда болуымен сипатталады. Интеллектуалдық белсенділіктің дамуының бұндай деңгейін игергендер өз іс-әрекетінің құрамы мен құрылымын талдауға, міндеттерді салыстыруға қабілетті, және бұл шешімнің жаңа шынайы тәсілдерін ашуға әкеледі. «Жаңашыл» әрбір жаңа заңдылықты шығармашылық олжа ретінде жаңалық деп бағалайды. Бұл – объектіге тереңдеп ену арқылы, одан жаңа бірнәрсе алуға тырысуға мүмкіндік беретін логикалық талдаудың өнімі.

Интеллектуалдық белсенділіктің креативті деңгейі. Креативті деңгейі бар студенттерге эмпирикалық табылған заңдылықтар ойлау үрдісінің соңғы бекеті емес, ары қарай зерттеуге өзіндік мақсат болып табылады. Бұл шығармашылықтың маңызды факторы болып түсіндіріледі және көбінесе сезімталдыққа тест жүргізу арқылы анықталады. Бұндай студенттер оларды ешкім мәжбүрлемесе де мәселеге терең еруге тырысады. Ол таным нысанын, дәлелдер табиғатын түсіндіретін және құбылыстың себебін түсінуге тырысатын теорияға дейін жеткізеді. Бұл кезде студенттің берілген жағдайдың шеңберінен шығуына кедергі келтіретін психологиялық тосқауыл бұзылады. Бұл жағдайда бірқатар жағдайларды міндетті салыстырудың қажеттілігі жоқ және бір ғана мәселені шешумен

шектелуі мүмкін, бірақ бұл үшін феномен дәлелін табу қажет.

Креативті студент қарқынды ақыл-ой іс-әрекетін игерген, ал интеллектуалдық белсенділіктің эвристикалық және стимулдық-өнімділік деңгейінің өкілдері экстенсивті ақыл-ой іс-әрекетімен сипатталады. Әрбір өкілдің сипаттық ерекшеліктері оның қойылған міндетке бағытталуы болып табылады. Сонымен, стимулдық-өнімділік деңгейі бар адамдар берілген тапсырманың шеңберінде жұмыс ырғағын өсіреді және кеңейтілген масштабта өзінің іс-әрекетін механикалық түрде жасайды, жаңашыл мәселені шешудің барлық жаңа тәсілдерін қолданады, ал креативті адам феноменнің теориялық түсінігін таба отырып, нәрсені терең және тереңірек зерттейді.

Әлеуеттік креативтілік – бұл шығармашылықтың субъективтік шарты.

Өзекті креативтілік – сәйкес іс-әрекет түріне шығармашылық белсенділіктің пайда болуы үшін оны атқарушының өзекті, тікелей дайындығын қалыптастыратын сол немесе басқа іс-әрекет түріне сипатталатын әлеуетті креативті адамның жеке сипаттамасының өзара әрекетінің туындауы; өзекті креативтілік – жеткілікті дәрежедегі шығармашылықтың субъективтік шарты.

Әлеуеттік креативтілік – бұны мүмкіндігінше креативтілік ретінде сипаттауға болады. Мүмкіндігінше креативті шынайы креативтілік - өзекті креативтілік болуы үшін, ең алдымен нақты іс-әрекет түрін атқарушыға оны қосымша игеру күші қайта жасалуы тиіс. Бірақ барлық студенттер жананы бірдей қабылдамайды және түсінбейді.

Кейбір шетел зерттеушілері жаңа нәрсені қабылдауға байланысты креативті қабілеті бар нақты адамдар категориясын бөледі. Мысалы, Е.Роджерс (1962ж.) барлық континиумды бес негізгі категорияға: 1) жаңашылдар, 2) ерте жүзеге асырушылар, 3) ерте көпшілік, 4) кеш көпшілік, 5) тербелушілер деп бөлді [5].

Жаңашылдарға авантюрлық рухы бар; тәуекелге бейім; олар кез-келген жаңа нәрсені қолдануға дайын; олар кез-келген байланыстан жаңаны шығаруға тырысатын студенттерді жатқызуға болады. Авантюрлық табиғаты бар олар ЖОО-ның болашақ жаңалығы үшін шешуші фактор болуы мүмкін. Бұндай студенттер шығармашылық жобалармен жұмыс жасай отырып, қойылған міндеттің басқалай ең тиімді жолдарын көрсетеді.

Ерте жүзеге асырушылар – бұл жаңаша бағыттағы, пікірдегі «көшбасшылар», оларға басқалар үнемі кеңестер және ақыл сұрау үшін келеді. Бұл топтың өкілдері барлық өз әрекеттерін ойластырады, сондықтан саналы жүзеге асырушылар ретінде бағаланады.

Ерте көпшілікті сипаттай отырып, бұл топтың өкілдері

бірінші топпен еркін араласады, бірақ көшбасшы рөлінде анда-санда ғана көрінеді. Оларға шешім қабылдау үшін көп уақыт керек, оларды «орташа» орын қанағаттандырады, бірақ та олар креативті іс-әрекет үрдісінде басқаларды бақылап отырады.

Кеш көпшілікті мінез сипаты бойынша скептиктер болып табылатын студенттер құрайды. Олар креативті іс-әрекетке және олардың қажеттіліктеріне сай болса немесе әлеуметтік ортаның қысымымен және көпшіліктің пікірі күшті құпталса, жаңаны қолдануға дайын.

Тербелуші – бұл топтың өкілдері өздерінің консервативтілігімен ерекшеленеді, жаңаны қабылдамайды, ескіні құптайды, басқаша шешім қабылдауға күдіктенеді, оларға дәстүрлі міндеттер ұнайды.

Біздің зерттеуіміздің міндеттерін шешу бағыты бойынша аталған типтер студенттердің креативті ойлау үрдістерін талдауға қолайлы, бірақ та психологиялық-педагогикалық пәндерден сабақ оқу барысында студенттер тек қана жаңа ғана емес, басқа пәндер бойынша белгілі материалдарды кездестіреді, сондықтан оларға өз білімдерін бір саладан екінші салаға ауыстыруға тура келеді. Бұндай шеберлікті студенттерді топтарға жіктегенде ескеру керек.

Хореография академиясы тәжірибесі көрсеткендей, студенттердің креативті ойлауын дамытудың маңызды шарты оларды оқыту барысында шығармашылық жағдайлар туғызу болып табылады, тек сол кезде ғана әралуан түрдегі оқу іс-әрекетіне қабілеттілік пайда болу мүмкіндігі туады. Сонымен бірге әрбір адамның жалпы іске деген үлесінің маңыздылығын, кішіпейілділігін марапаттау, қызығушылығын дамыту, мотивациясын жоғарылатуды ескеру керек, пікірі мен әрекетінің еркіндігі қажет. Бұл оқыту жүйесінде бар, статикалық түрде қойылған, шеңберден шығып кететін бір нәрсені айтуға және жасауға деген қорқыныш сезімін төмендетуге мүмкіндік береді.

Аталғандардың қатарында студенттердің креативті ойлауын дамытуға оң ықпал ететін шарттар да бар. Бұған қатыстылар креативті ойлау құндылығын тану, қоршаған ортаға студенттердің жағымды сезімдерін дамыту, нысандар мен идеяларды еркін қолдану, креативті үрдіс туралы нақты ақпарат беру шеберлігі, өзін-өзі құрметтеуді мадақтау, бағалау алдында қорқыныш сезімін жеңу және т.б.

Өз кезегінде психология пәндері бойынша сабақтарда студенттердің креативті ойлауын дамытуға *кедергі келтіретін шарттарды* да ескеруіміз керек. Бұған жататындар: конформизм, цензура, ригидтілік (ескі білімдерді пайдалануға ұмтылыс), одан қайта жасалушылықты шынайы талап ететін, іс-әрекет жағдайында берілген бағдарламаны өзгертудегі қиыншылық (толық қабілетсіздікке

дейін), қандай жағдай болса да жетістікке жетуге ұмтылыс, тез жауап табуға тырысу, беделділіктің алдында кішірею және т.б. Бұндай атмосферадағы сабақта студенттерде қате жасап қоям ба деген қорқыныштың пайда болуы және өз пікірін айта алмау тосқауылын жеңудің қиыншылықтары болуы мүмкін.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Қазақ ұлттық хореография академиясында болашақ мамандарды дайындау кезінде студенттердің креативті ойлауын дамыту қажет деп сеніммен айтуға болады. Бұны тек қана арнайы пәндерде ғана емес, басқа пәндерді қоса отырып, оның ішінде педагогикалық-психологиялық пәндерден дәріс өткізгенде жасау керек.

Әдебиеттер:

1. Хомский Н. Синтаксически структуры // Новое в лингвистике. – Москва. – 1962. Вып. II. – С. 412—527.
2. Развитие и диагностика способностей / [Л. Г. Алексеева, А. Н. Воронин, Т. В. Галкина и др.; Отв. ред. В. Н. Дружинин, В. Д. Шадриков]; АН СССР, Ин-т психологии. – Москва: Наука, 1991. – 177 стр.
3. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – Москва, 1984. – 123 стр.
4. Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Педагогика и психология». – Москва: Знание, 1981. – №10. – С.91-102.
5. Rogers C.R. Towards a theory of creativity. In Vernon P.E. (ed.). “Creativity”, 1972. – 325 p.

References:

1. Homskij N. *Sintaksicheski struktury* // *Novoe v lingvistike*. – Moskva. – 1957. – S. 412-527. (*In Russ.*)
2. *Razvitie i diagnostika sposobnostej* / [L. G. Alekseeva, A. N. Voronin, T. V. Galkina i dr.; Отв. ред. V. N. Druzhinin, V. D. Shadrikov]; AN SSSR, In-t psihologii. – Moskva: Nauka, 1991. – 177 str. (*In Russ.*)
3. Lomov B.F. *Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii*. – Moskva, 1984. – 123 str. (*In Russ.*)
4. Bogojavlenskaja D.B. *Puti k tvorchestvu. Novoe v zhizni, nauke, tehnikе*. Ser. «Pedagogika i psihologija». – Moskva: Znanie, 1981. – №10. – S.91-102. (*In Russ.*)
5. Rogers C.R. *Towards a theory of creativity*. In Vernon P.E. (ed.). “Creativity”, 1972. – 325 p. (*In Engl.*)